

Nowakowa, Irena

Rozwój życia kulturalnego robotników płockich

Notatki Płockie 16/1-60, 30-35

1971

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Rozwój życia kulturalnego robotników płockich

Formowanie się przemysłowej klasy robotniczej następuje w drodze wytwarzania się nowych wzorów pracy, życia i kultury, w toku procesów przemian w sferze zachowań i w sferze świadomości. Zmiany w poziomie i strukturze życia kulturalnego robotników są istotnym elementem ogólnych przemian kulturowych klasy robotniczej a także stosunkowo łatwo uchwytnym wykładnikiem tych przemian. Industrializacja rejonu staje się na określonym terenie czynnikiem przemian społecznych i kulturowych w tym także przemian w zakresie i formach życia kulturalnego.¹⁾

Uprzemysłowienie rejonu w pierwszej fazie budowy wielkiej inwestycji przynosi szybki wzrost zatrudnienia i gwałtowny napływ ludności, aktywizuje postawy ludzi przede wszystkim w dążeniu do poprawy warunków bytowych przez osiągnięcie możliwie wysokich zarobków i temu celowi podporządkowuje się większość zachowań ludzkich. Jest to okres nie tylko nie sprzyjający rozwojowi życia kulturalnego, ale wywołujący zakłócenia w stanie istniejącym dotychczas. Okres następny jest fazą, w której aktywność ludzka skierowuje się na zaspokojenie szerszego wachlarza potrzeb: obok dalszego urządzania sobie życia wzrasta zainteresowanie wykonywanym zawodem i pracą, chęć dalszego uczenia się i zdobywania kwalifikacji; na gruncie wstępnego stabilizowania się życia wzmagają się dążenia kulturalne.

Życie kulturalne robotników płockich w roku 1968, tj. w fazie stabilizowania się życia w mieście, wykazuje daleko posunięty postęp w stosunku do roku 1960, w którym miasto wchodziło w okres intensywnej industrializacji. Zmiany te w znacznym stopniu związane są z obecnym etapem uprzemysłowienia miasta i postępującymi procesami urbanizacji; wpływy uprzemysłowienia trudno jest jednak w przypadku Płocka oddzielić od innych uwarunkowań życia kulturalnego.

WARUNKI ROZWOJU ŻYCIA KULTURALNEGO ROBOTNIKÓW PŁOCKICH

Można wyróżnić trzy zespoły warunków łącznie oddziaływujących na przemiany w życiu kulturalnym robotników płockich.

Pierwszym jest czynnik czasu: lata 1960—1968 są okresem zaawansowanego rozwoju gospodarczego i kulturalnego kraju, szerokiego

rozpowszechniania środków kultury masowej, rozwoju szkolnictwa, utrwalania się w świadomości ludzi szeregu opinii i postaw, inspirowanych przez politykę kulturalną. Ten etap stwarza lepsze warunki rozwojowi życia kulturalnego niż okresy wcześniejsze.

Drugi zespół warunków leży w specyficznej sytuacji Płocka, który, będąc miastem dawnym, względnie zaawansowanym w rozwoju gospodarczym i przemysłowym przed budową kombinatu petrochemicznego, mógł przejść przez okres najbardziej intensywnych przemian związanych z szybką industrializacją stosunkowo łatwo, bez większych kosztów społecznych. Już od roku 1965 wystąpiły cechy wstępnego stabilizowania się życia w mieście przy dalszej jego rozbudowie. Płock można uważać za przykład industrializacji organicznej w myśl teorii J. Ziółkowskiego.²⁾

Tradycje Płocka jako ośrodka życia kulturalnego i związane z nimi ambicje mieszkańców i władz miejskich sprawiły, że wraz z rozbudową miasta postępował rozwój i unowocześnianie bazy i form działania instytucji kulturalnych. Tworzenie się zaczątków środowisk artystycznych, rozwój środowiska naukowego, tradycyjnie skupiającego się wokół Towarzystwa Naukowego Płockiego, powstanie filii Politechniki Warszawskiej przy jednoczesnym intensywnym rozwoju wszelkich form szkolnictwa, nadaje nową rangę dawnej kulturze Płocka. Mimo opóźnień w realizacji szeregu obiektów kulturalnych i pewnych niedomogów w organizacji życia kulturalnego, nastawionego raczej na zewnętrzne formy działania o walorach prestiżowych, niż na gruntowną pracę wewnątrz środowiska, atmosfera istniejąca w Płocku pobudza dążenia i aspiracje kulturalne.

Trzeci zespół warunków leży w składzie społecznym i cechach społecznych robotników, które w tych latach uległy poważnym zmianom. Przy dwukrotnym wzroście liczby robotników podniósł się poziom wykształcenia zawodowego i ogólnego zarówno robotników mieszkających w Płocku jak dojeżdżających, którzy stanowią jedną trzecią robotników zatrudnionych w ważniejszych zakładach pracy. Jednocześnie nastąpiła poprawa warunków bytowych pod względem wysokości zarobków, sytuacji mieszkaniowej, stanu posiadania. Wzmógł się stan zadowolenia z pracy zarówno wśród dawnych jak nowych robotników, wzrosła liczba robotników podnoszących poziom posiadanego wy-

kształcenia. Około 90% — dawnych i nowych płocczan wyraża zadowolenie z zamieszkania w Płocku i chęć pozostania tu na stałe, 60% dojeżdżających pragnie się przenieść do Płocka. Osiągana już wstępna stabilizacja robotników w pracy i w mieście ma niewątpliwą wpływ na wzrost zainteresowań i potrzeb kulturalnych, organizację i sposoby spędzania czasu wolnego, na tworzenie i utrwalanie się określonych stylów życia.

Życie kulturalne robotników w r. 1960 obejmowało duży zestaw form, z których jedne miały szeroki zasięg, a inne nosiły charakter zaczątkowych wzorów uczestnictwa kulturowego; dawało to większą szansę dalszego rozwoju kultury niż w przypadku tworzenia się nowych wzorów, nie występujących dotąd w środowisku.

ROZWÓJ UCZESTNICTWA KULTURALNEGO W LATACH 1960—1968

Zmiany w zasięgu uczestnictwa kulturalnego robotników zbadanych w r. 1960 i 1968 przedstawia załączona tabela. Obejmuje ona szesnaście form uczestnictwa kulturalnego o charakterze zinstytucjonalizowanym w sposób formalny lub nieformalny, wyczerpujących w znacznym stopniu możliwości i sposoby spędzania czasu wolnego w mieście.

Można by przyznać za Marcinem Czerwińskim,³⁾ że jest to spis przypominający menu, które obok siebie zestawia „potrawy drogie i tanie, mięsne i postne, wyszukane i pospolite”, ale są to „dania”, z których wszyscy korzystają w różnym zakresie, codziennie lub „od święta”. Lista ta została sporządzona w oparciu o swobodne wypowiedzi robotników we wstępnym badaniu sondażowym.

Środowiska robotnicze średnich i większych miast nie różnią się formami życia kulturalnego od innych środowisk społecznych miasta, różnice leżą w intensywności korzystania z poszczególnych form i stopnia ich popularności. Widoczne to jest zarówno w Płocku w obydwu okresach badanych, jak też z badań J. Małanowskiego⁴⁾ prowadzonych w niewielkim mieście powiatowym, jak również z badań R. Dyoniziaka w Krakowie,⁵⁾ mieście o zaawansowanych procesach urbanizacji, industrializacji i rozwoju kulturalnego.

Określony rytm i organizacja życia miejskiego, wspólność i powszechna w zasadzie dostępność instytucji kulturalnych, szybkie przenikanie i rozpowszechnianie się wzorów życia kulturalnego unifikują życie kulturalne w mieście pod względem form uczestnictwa. Różnice leżą w zasięgu, intensywności i sposobach korzystania z tego samego zestawu form życia kulturalnego.

Wszystkie formy występujące obecnie w życiu kulturalnym robotników płockich, występowały również w r. 1960, choć w mniejszym lub

bardzo małym zakresie. Do form o największej powszechności (ok. 80%) należało słuchanie radia, czytelnictwo gazet i kontakty towarzyskie polegające na wzajemnych odwiedzinach.

Grupa, o najniższym poziomie życia kulturalnego, która ograniczała się tylko do słuchania radia lub niezbyt częstego czytania gazety liczyła 30%, a ponad 1/3 tej grupy (12% ogółu zbadanych) stanowili ludzie całkowicie pozbawieni wszelkich kontaktów z kulturą.

Drugą kategorię robotników, liczącą 36% stanowili ludzie, którzy poza radiem i gazetą korzystali z rozrywek takich jak kino, cyrk, zabawy, chodzili czasem na zawody sportowe lub wyjeżdżali na wycieczkę za miasto. Poszerzenie się kontaktów z kulturą w tej grupie polegało przede wszystkim na korzystaniu z jej najprostszych i tradycyjnych form rozrywkowych.

Trzecia kategoria robotników, obejmująca ok. 20% zbadanych, charakteryzowała się szerszym zasięgiem uczestnictwa kulturalnego, zarówno w zakresie form występujących w grupie poprzedniej, jak wkraczających dopiero do życia kulturalnego robotników. Do tych form z zakresu kultury masowej należy telewizja, poza tym lektura książek a także w niewielkim stopniu czasopism; w zakresie życia towarzyskiego zaczyna występować kawiarnia.

Czwarta, najmniej liczna kategoria (14%) składała się z robotników o dużej aktywności w zakresie wszystkich form życia kulturalnego, zarówno tradycyjnych, jak nowych. W grupie tej rozpowszechniają się, rzadkie co prawda, kontakty z teatrem, występuje, w minimalnym jeszcze odsetku kontakt z muzeum. Wzrasta odsetek korzystających z telewizji, czytelnictwo czasopism i książek zintensyfikowane korzystaniem z bibliotek; kawiarnie i kluby stają się miejscem spotkań towarzyskich.

Kategorie kulturowe różniły się znacznie składem społecznym pod względem kwalifikacji zawodowych, wieku, płci, miejsca zamieszkania i wykształcenia. Podstawę tych różnic stanowiło wykształcenie i kwalifikacje, nie w pełni zbieżne z wykształceniem, a także wiek (przy znacznej zbieżności wieku i wykształcenia). W pierwszej kategorii byli na ogół robotnicy starsi i niewykwalifikowani, bez wykształcenia podstawowego, w drugiej — niewykwalifikowani i wykwalifikowani z wykształceniem podstawowym pełnym lub prawie pełnym, w trzeciej — na ogół robotnicy wykwalifikowani, po szkole podstawowej a także zawodowej. W czwartej kategorii znajdowali się głównie młodzi ludzie z zasadniczym wykształceniem zawodowym i przede wszystkim mieszkańcy miasta.

Te cztery kategorie kulturowe z typowym dla nich zasięgiem i formami uczestnictwa kulturalnego stanowią stopnie w rozwoju kulturalnym robotników zarówno w przebiegu jednego okresu, jak też na przestrzeni czasu.

Zmiany w zasięgu uczestnictwa kulturalnego robotników

A

B

Formy uczestnictwa kulturalnego	Ogółem robotnicy				Kategorie aktywności kulturalnej — 1968							
	1960		1968		I		II		III		IV	
	%	Kolejność	%	Kolejność	%	Kolejność	%	Kolejność	%	Kolejność	%	Kolejność
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Wzajemne odwiedziny	96,3	1	89,6	3	69,2	1	83,1	3	90,9	3	95,7	5
Radio	86,0	2	94,7	2	50,0	2	90,9	2	97,4	2	99,3	2
Gazety	82,4	3	95,9	1	50,0	3	92,2	1	100,0	1	99,7	1
Kino	75,0	4	79,6	5	11,5	6	58,4	5	86,3	5	97,3	4
Cyrk	48,7	5	66,8	7	1 osoba	9	42,0	7	75,5	7	85,3	10
Zabawy	46,7	6	61,4	10	11,5	7	38,7	8	59,8	10	85,3	11
Książki	45,0	7	73,6	6	15,4	5	42,3	6	84,2	6	95,3	6
Zawody sportowe	44,7	8	57,5	11	—	—	28,4	11	58,9	11	85,0	12
Czasopisma	40,8	9	65,4	8	11,5	8	36,2	9	73,4	8	87,7	8
Wycieczki	38,9	10	64,5	9	1 osoba	10	34,6	10	72,6	9	87,3	9
Teatr, estrada	35,6	11	41,7	15	—	—	14,8	14	42,8	15	66,3	16
Telewizja	34,8	12	35,3	4	19,2	4	71,2	4	90,5	4	98,3	3
Biblioteka	26,2	13	52,6	12	—	—	20,6	12	53,5	12	87,7	7
Kawiarnia	23,5	14	47,4	13	1 osoba	11	14,4	15	44,4	14	80,3	13
Kluby, świetlice	17,7	15	34,7	16	—	—	6,6	16	26,1	16	67,3	15
Muzeum	5,0	16	47,0	14	—	—	20,2	13	47,3	13	72,3	14

Liczby odniesienia	2003	810	26*)	243	241	300
--------------------	------	-----	------	-----	-----	-----

*) Mimo niewłaściwości stosowania obliczeń procentowych do tak niskiej liczby odniesienia (26), zostały one tutaj przedstawione ze względu na ułatwienie porównywalności zasięgu uczestnictwa kulturalnego w czterech wyodrębnionych kategoriach tym bardziej, że uwidocznione w tablicy różnice zasięgu są charakterystyczne zarówno dla r. 1968 jak 1960, przy niższych parametrach dla r. 1960.

W latach 1960—1968 nastąpił wzrost zasięgu wszystkich form uczestnictwa kulturalnego z wyjątkiem tradycyjnych wzajemnych odwiedzin. (tabl. 1). Zmieniły się jednocześnie proporcje a także charakter życia kulturalnego wyodrębnionych kategorii kulturowych. (tabl. 2).

Tablica 2

Lata	Razem	Kategorie aktywności kulturalnej			
		I	II	III	IV
1960	100%	30,8	35,7	19,4	14,1
1968	100%	3,2	30,0	30,0	36,8

(Kategorie aktywności kulturalnej lub inaczej kategorie kulturowe wyodrębnione zostały w oparciu o częstotliwość korzystania z wszystkich wymienionych form życia kulturalnego).

Kategoria pierwsza występuje w roku 1968 w wysokości 3% (w roku 1960 — ponad 30%), przy czym minimalne kontakty kulturowe w tej grupie rozszerzyły się na telewizję i kino. W pozostałych grupach występują kontakty ze wszystkimi wymienionymi formami przy większym zasięgu i nasileniu korzystania z nich.

Zasięg i nasilenie uczestnictwa kulturalnego czwartej kategorii w r. 1968 nie da się porów-

nać z czwartą kategorią w roku 1960. Przy 100-procentowym zasięgu kultury masowej (poza czytelnictwem czasopism) z każdej z pozostałych form korzystało około 80% robotników, z wyjątkiem teatru i klubów, które mają 60% zasięg (tabl. 1). Czwarta kategoria najbardziej wzrosła i najliczniej jest reprezentowana. Jest to, można powiedzieć, kategoria „perspektywiczna” — jej skład społeczny pod względem wieku, wykształcenia i kwalifikacji wskazuje na drogi dalszego rozwoju życia kulturalnego robotników.

CHARAKTERYSTYKA ZMIAN W ŻYCIU KULTURALNYM ROBOTNIKÓW

Zaobserwowane na podstawie badań procesy zmian w życiu kulturalnym robotników na przestrzeni czasu, jak też różnice między wyodrębnionymi kategoriami aktywności kulturalnej, wskazują na pewne zjawiska charakterystyczne dla rozwoju życia kulturalnego robotników.

1. Zmiany preferencji zachowań kulturalnych

Wzrost zasięgu życia kulturalnego robotników w niejednakowej mierze dotyczy wszystkich wymienionych form. Rozwój życia kulturalnego wiąże się ze zmianą preferencji zachowań kulturowych. Pewne formy życia kulturalnego

upowszechniają się szybciej zyskując pierwszeństwo na niekorzyść innych. Porównanie kolejności występowania form życia kulturalnego w r. 1960 i 1968 wskazuje, że żadna z nich nie zajmuje tego samego co poprzednio miejsca w hierarchii powszechności (tabl. 1). Kontakty towarzyskie na płaszczyźnie wzajemnych odwiedzin spadły z pierwszego miejsca na trzecie, a telewizja przesunęła się z pozycji dwunastej na czwartą — są to zmiany charakterystyczne dla społeczności uprzemysławiających się i przyjmujących sposoby życia właściwe dużemu miastu. Znaczne różnice pod względem preferencji zachowań kulturowych występują również w podziale robotników na cztery kategorie aktywności kulturalnej w r. 1968. Charakterystyczna, i jak się wydaje, „docelowa” dla ogółu robotników w perspektywie dalszego rozwoju życia kulturalnego jest struktura uczestnictwa kulturalnego IV kategorii — grupy o najwyższym zasięgu kultury. Pierwszeństwo ma kultura masowa, po niej — tradycyjne kontakty towarzyskie i czytelnictwo, następnie rozrywki, wśród których przeplatają się tradycyjne (np. cyrk) z nowoczesnymi (wycieczki, kawiarnia). Na ostatnim miejscu znajdują się instytucje kultury „reprezentacyjnej” — teatr, muzeum, a także instytucje kultury środowiskowej — kluby, świetlice, domy kultury. Ten układ różniący dość znacznie najwyższą kategorię kulturową robotników od ogółu zbadanych w roku 1968, jest także wyrazem daleko posuniętej ewolucji w skali zachowań kulturalnych robotników w stosunku do r. 1960.

2. Wzrost ekstensywności życia kulturalnego

Ogólny wzrost zasięgu uczestnictwa kulturalnego w grupie wiąże się ze wzrostem ekstensywności udziału w kulturze (ekstensywność kulturalna rozumiana jest jako rozszerzanie się kontaktów z kulturą dających się wyrazić ilościowo):

- zarówno pod względem ilości form indywidualnego uczestnictwa,
- jak też częstotliwości korzystania z nich,
- jak również przez sięganie do coraz szerszego wachlarza możliwości, właściwych poszczególnym formom: środkiem przekazu i instytucjom życia kulturalnego.

Od r. 1960 wzrosła znacznie przeciętna ilość form życia kulturalnego statystycznego robotnika; w podziale na kategorie kulturowe, przy kolejnym wzroście zasięgu uczestnictwa kulturalnego, liczba form wykorzystywanych indywidualnie wzrasta od zera w niektórych przypadkach w kategorii pierwszej do szesnastu w kategorii czwartej.

Postępujący wzrost częstotliwości wskazuje na tworzenie się nawyków korzystania z poszczególnych form kultury z częstotliwością dla nich optymalną, np. codziennego oglądania telewizji, czytania gazety, raz na tydzień —

lektury czasopism, chodzenia do klubu, do kina, wyjeżdżania poza miasto itp.

Szersze korzystanie z możliwości właściwych poszczególnym formom życia kulturalnego wyraża się czytaniem dwóch, trzech gazet, kilku czasopism, oglądania wielu audycji telewizyjnych, nie tylko czytaniem książek ale także korzystaniem stałym z biblioteki, bywaniem w klubie na wieczorkach tanecznych, ale także na wielu innych imprezach itd.

Mechanizm nazwany ekstensywnością życia kulturalnego w grupie, można by przedstawić za pomocą uproszczonego schematu na przykładzie czytelnictwa gazet: w czasie, kiedy człowiek nie czytający gazet, zaczyna raz na jakiś czas kupować gazetę, inny czytający rzadko zaczyna kupować ją codziennie, a ten, który czytał codziennie jedną gazetę, zaczyna czytać dwie i (albo) kupować czasopismo. Schemat ten ukazuje wszystkie trzy przejawy ekstensywności przy rozwoju kultury od podstaw.

3. Kultura masowa a inne formy życia kulturalnego

Niektóre formy kultury masowej (gazeta, radio, kino) już w r. 1960 miały wysoki zasięg wśród robotników płockich. Charakterystyczny dla miast uprzemysławiających się szybki wzrost zasięgu wszystkich form kultury masowej, na przykładzie Płocka okazuje się dźwignią w podnoszeniu poziomu uczestnictwa we wszystkich innych formach kultury. Wzrost zasięgu kultury masowej w grupie wiąże się ze znaczniejszym jeszcze wzrostem zasięgu innych form kultury. Przy pełnym zasięgu kultury masowej następuje dalszy wzrost uczestnictwa kulturalnego poprzez formy indywidualne i zinstytucjonalizowane, a także wzrost ekstensywności we wszystkich formach życia kulturalnego. Wyższe formy kultury, takie jak teatr, wystawy, odczyty, mają powyżej 50% zasięgu tylko w grupach o pełnym (100%) lub prawie pełnym zasięgu kultury masowej.

4. Uwarunkowania społeczne życia kulturalnego

Zależność uczestnictwa kulturalnego od cech struktury społeczno-zawodowej, obserwowana we wszystkich badaniach prowadzonych w Polsce, wykazuje tendencje zmienności w miarę rozwoju życia kulturalnego. Związki między poziomem aktywności kulturalnej a cechami społecznymi robotników, występujące w r. 1960, wyraźnie straciły na sile w stosunku do jednych cech, a wzmocniły się w stosunku do innych. Zmniejszyły się różnice związane z miejscem zamieszkania, a więc w podziale na robotników dojeżdżających i mieszkańców Płocka, różnice w grupach zarobkowych a także w podziale na mężczyzn i kobiety. Obok innych

czynników niewątpliwą rolę odegrało tu ogólne podniesienie się poziomu wykształcenia.

Istotną cechą różnicującą życie kulturalne robotników, w wyższej nawet mierze niż w r. 1960, jest wykształcenie, a także wiek, związany ściśle z wykształceniem, ale również oddziaływujący według własnych praw. W każdej wyższej kategorii wykształcenia wzrasta nasilenie udziału w kulturze: największe różnice widoczne są między kategorią z nieukończoną szkołą podstawową, pełną szkołą podstawową i zasadniczą szkołą zawodową. Między grupą z zasadniczym wykształceniem zawodowym i średnim zawodowym różnice są niewielkie. Jednocześnie jednak wyraźnie uwidacznia się fakt, że robotnicy z ukończoną szkołą podstawową występują licznie we wszystkich kategoriach kulturowych (choć częściej w drugiej i trzeciej). Szkoła podstawowa przy pewnych ambicjach, aktywności indywidualnej i sprzyjających warunkach obiektywnych pozwala na szerokie, choć przeważnie niepogłębione korzystanie z życia kulturalnego, natomiast nie ukończona szkoła podstawowa jest kategorię przeszkodą w życiu kulturalnym, którą przełamują nieliczne tylko jednostki pod wpływem atmosfery kręgu towarzyskiego lub innych szczególnych bodźców. (Marginesowość ludzi bez wykształcenia podstawowego wobec ogólnego nurtu życia społecznego i kulturalnego podkreśla J. Szczepański⁶⁾ a także z troską pedagoga społecznego podnosi ten ważny problem społeczny Aleksander Kamiński.⁷⁾

Podobnie rzecz się ma z najniższym poziomem zarobków: zarobki poniżej 1200 zł związane na ogół z brakiem wykształcenia i kwalifikacji, występują łącznie z najniższym poziomem życia kulturalnego, podczas gdy w wyższych grupach zarobkowych nie uwidaczniają się zależności między zarobkami a aktywnością kulturalną. (W wyraźniejszy sposób występowała tu zależność w r. 1960).

5. Związki między poziomem życia kulturalnego a innymi cechami stylu życia

Przy zmniejszonej sile oddziaływania niektórych cech społecznych na życie kulturalne, uwypuklają się jednocześnie związki między życiem kulturalnym a innymi cechami kulturowymi, cechami stylu życia. Cztery kategorie uczestnictwa kulturalnego stanowią cztery grupy wyraźnie zróżnicowane szeregiem cech kulturowych, co znacznie wyraźniej występuje w r. 1968 niż w r. 1960. Różnice dotyczą stanu posiadania przedmiotów użytku kulturalnego: książek, telewizorów, adapterów; aspiracji urlopowych; organizacji i sposobów spędzenia czasu wolnego; stopnia aktywności społecznej. Również cechy będące wyrazem przystosowania społecznego, afirmacji rzeczywistości i perspektyw życiowych: zadowolenie z zamieszkania w Płocku, zadowolenie z pracy, dalsze kształcenie się, wartościowe społecznie plany życiowe

własne i dotyczące dzieci — występują w powiązaniach z określonym poziomem życia kulturalnego.

Analiza szeregu korelacji między cechami kulturowymi i społecznymi wskazuje na tworzenie się w badanej społeczności pewnych typów czy warstw kulturowych zróżnicowanych bardziej sposobami życia niż cechami społecznymi.⁸⁾

6. Ekstensywność — selekcja — intensywność życia kulturalnego

Rozwój życia kulturalnego robotników ma charakter przede wszystkim ilościowy, ekstensywny, polegający na rozszerzaniu się zakresu zachowań kulturowych, na wzrastającym dążeniu do czerpania wielu doznań z wielu źródeł. Wiąże się to z rozproszeniem zainteresowań i zachowań kulturowych na coraz więcej form, przy pewnym ograniczeniu zakresu treści. O ile wyraźnie zmieniają się preferencje zachowań, a więc dokonuje się pewna ich selekcja, o tyle bardzo nieznacznie zmieniają się preferencje treści. Hierarchia wyborów dotyczących tematów audycji, książek, czasopism ulega niewielkim zmianom na kolejnych szczeblach rozwoju kulturalnego, przy wzrastającej szybko ich powszechności. Przykładem zainteresowań nie pogłębionych a szeroko występujących, może być potrzeba informacji, zapokajana przez czytelnictwo prasy ogólnokrajowej i lokalnej (65% robotników czyta dwie, trzy gazety), codzienne słuchanie dziennika radiowego (43%) lub telewizyjnego (32%), nie wsparta potrzebą pogłębienia uzyskanych informacji przez audycje o tematyce społeczno-politycznej, gospodarczej czy kulturalnej lub lekturą czasopism społeczno-kulturalnych. Minimalny odsetek robotników (i to prawie wyłącznie należących do czwartej kategorii kulturowej) korzysta z tych możliwości. Jedyną dziedziną zainteresowań realizowanych w sposób bardziej wszechstronny są zainteresowania zawodowe, techniczne. Przejawia się to zarówno w wyborze lektury, jak audycji a także w zamiłowaniach amatorskich w postaci różnych form majstrowania.

Wydaje się, że możliwości i umiejętności selekcji form a przede wszystkim treści kulturowych, polegające na odrzucaniu jednych a pogłębianiu innych wartości, powstają dopiero na gruncie przygotowanym przez pełną ekstensywność życia kulturalnego grupy. Dopiero szeroka skala zetknięć, kontaktów (nawet nie pogłębionych) z kulturą wytwarza potrzebę selekcji, będącą zaczątkiem następnego etapu rozwoju kulturalnego — intensyfikacji życia kulturalnego.

W grupie robotników należących do najwyższej, czwartej kategorii kulturowej znaczna część cechuje się pełną ekstensywnością życia kulturalnego, a pewna grupa przekroczyła już

ten etap dążąc do selekcji form i pogłębiania zainteresowań.

Środowisko domowe robotników, w połowie chłopskie (wśród robotników zatrudnionych w Płocku w 60%), w połowie robotnicze, przy niskim poziomie wykształcenia starszych członków rodziny, nie może pełnić funkcji inspirujących wartościowe wybory kulturowe, nie czyni tego także szkoła podstawowa ani zawodowa, w których programach nie mieszczą się sprawy sztuki, muzyki, teatru, a nawet literatury współczesnej, które stanowiłyby podstawy „wychowania dla kultury”.

Główne źródła inspiracji leżą w kontaktach z kulturą. Kultura masowa nie wystarcza dla zaspokojenia potrzeb kulturalnych robotników, szczególnie ludzi młodych, którzy w swej „ekspansji” kulturalnej poszukują kontaktów bezpośrednich, rzeczywistej aktywności. Sami wyznaczają zadania polityce kulturalnej, żądają teatru, urzędzeń sportowych, bardziej interesującej działalności klubów (wypowiedzi z roku 1968).

Najbardziej powszechne środki kultury masowej: radio i telewizja dają szerokie możliwości wyboru treści ale nie uczą umiejętności wy-

boru. Pozostaje, jak zwykle, otwarta sprawa działalności instytucji życia kulturalnego w środowisku lokalnym, których rola inspirująca w miarę postępu życia kulturalnego rozszerza się z koniecznej nadal funkcji aktywizowania życia kulturalnego na funkcję inspiracji wyborów kulturowych.

Dalsze unowocześnianie się życia, wzrost standardu życiowego a przede wszystkim poziomu wykształcenia sprawi, że obserwowane dotychczas różnice w życiu kulturalnym robotników i innych warstw społecznych przestaną występować w postaci liczbowych wskaźników konsumpcji kulturalnej. Natomiast przy możliwym do osiągnięcia w najbliższych latach przez większość robotników poziomie wykształcenia ogólnego, różnice te nie zmienią się szybko pod względem percepcji treści i skali cenionych wartości kulturowych bez udziału pedagogiki kulturalnej o wyraźnie zarysowanych i realizowanych zadaniach, włączającej się w nurt spontanicznych procesów rozwoju kultury. Tą drogą możliwe będzie — mówiąc słowami Marcina Czerwińskiego — osiągnięcie „integracji społecznej na planie kultury” czyli „zniknięcie tej sytuacji, gdy nie wszyscy z wszystkimi o wszystkim mogą mówić”.⁹⁾

L I T E R A T U R A

- 1) Opracowanie oparte jest na wynikach badań prowadzonych w roku 1960 i 1968 wśród robotników płockich zakładów pracy z funduszu Zakładu Badań Rejonów Uprzemysławianych PAN z inspiracji Towarzystwa Naukowego Płockiego.
- 2) Janusz Ziółkowski — Urbanizacja miast, osiedli, Warszawa 1965.
- 3) Marian Czerwiński — Uwagi krytyczne o socjologii kultury, *Kultura i Społeczeństwo* nr 3, 1965.
- 4) Jan Małanowski — Stosunki klasowe i różnice społeczne w mieście, Warszawa 1967.
- 5) Ryszard Dyoniziak — Zróżnicowanie kulturowe społeczności wielkowiejskiej, Warszawa 1965.
- 6) Jan Szczepański — Społeczne zadania oświaty dorosłych w: *Pedagogika dorosłych*, red. K. Wojciechowski, Warszawa 1962.
- 7) Aleksander Kamiński — Funkcja społeczno-wychowawcza pracy kulturalnej i oświatowej w zakładach przemysłowych w: *Aktywność kulturalna włókniarzy*, Łódź 1969.
- 8) Do podobnych wniosków dochodzi Dyoniziak w cytowanej pracy.
- 9) Marcin Czerwiński — Upowszechnienie kultury a struktura społeczna, Warszawa 1969.

